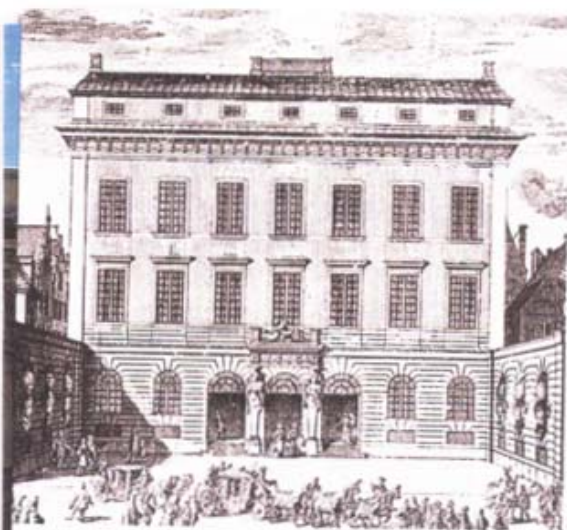

Svenska residens

Trosska palatset som det framträdde på Johan van der Aelstons tepparstick, Santa Antiqua et Moderna på 1680-talet.

Trosska palatset idag.

det fråga om att bygga om den gamla kungaborgen Tre kronor och planerna för ombyggnaden startades under 1680-talet. För det ändamålet gjorde Tessin tillsammans med bildhuggaren Burchard Precht en entlig studieresa till Holland, Paris och Rom 1687. År 1692 kom ombyggnaden slutligen i

gång och 1693 stod den norra längan klar med rika inredningar utförda av inkallade franska konstnärer.

Restaurerat efter branden

Som bekant brann den gamla borgens frötagan den 7 maj 1697 och i stället

för en ombyggnad gällde det nu att bygga ett helt nytt slott, med utgångspunkt från den norra längan som räddats undan branden. I samband med detta fick Tessin av riksvärdinnan Hedvig Eleonora "karaktär och trefnad överenssedent utav alla våra slott, hus, trädgårdar och byggnader" – ett

ämbete som intärdades efter fransk förebild på förslag av Tessin själv.

Tessin gifte sig 1690 med ättelordningens hovfröken Hedvig Stenbock och det var inte minst för att bereda denna högättade dam en ståndsmässig bostad som han uppförde palatset vid Slotsbacken. Giftermålet, som skedde

12 | RESIDENS

De svenska landshövdingeresidensen är en väsentlig del av vårt nationella kulturarv. I Kulturvärden har under åren de olika residensen presenterats i en artikelserie, och på mångas önskan har vi nu samlat artiklarna till en bok. Vi har i boken valt att ta med även de byggnader som efter de senaste länsammanslagningarna upphört att vara landshövdingeresidens.

Genom 1634 års regeringsform reglerades för första gången rikets indel-

ning i län, eller hövdingedömen som de kallades då. Från början var de elva stycken i egentliga Sverige, vart och ett under ledning av en landshövding. De ursprungliga hövdingedömena var Upplands, Västmanlands, Östergötlands, Södermanlands, Kopparbergs, Skaraborgs, Älvsborgs, Kronobergs, Kalmar, Örebro och Norrlands.

Stockholms stad tillhörde i egenskap av kunglig residens och huvudstad inget hövdingedöme utan lydde i stället under en överståthållare, som enligt regeringsformen var den främste bland Kungl. maj:ts befallningshavande.

Den första landshövdingeinstruktionen utfärdades den 8 januari 1635 och där heter det «att landshövdingen skall sig först och främst påminna, att han står där i konungens stad och ställe, den konungliga staten i H. M:ts frånvaro där uppehåller och administrerar

och för den skall kallas konungens ståthållare».

Det var ganska hårda bud som gällde för 1600-talets landshövdingar. Enligt instruktionen från 1635, som präglades av Axel Oxenstiernas pliktöknsla, skulle de infinna sig på sitt tjänsterum klockan åtta på morgonen för att under de närmsta tre timmarna ta emot allmänheten.

Residensen

Ursprungligen residerade landshövdingarna på slotten, där sådana fanns. En tvivelaktig ära eftersom slotten ofta befann sig i ganska fallfärdigt skick. Landshövdingarna hade länge bostadsproblem och fick ofta ordna sitt 'residens' själva, som till exempel i Nyköping. År 1816 utgick en kunglig skrivelse till Statskontoret och Kammarkollegium om önskvärdheten att upp-

mer eller mindre i sng på godset Spangskov i Pommern, betraktades med önska av äktskotsningen och brudens anförvanter. Tessin tillhörde förfärande bora ättadeln medan hustrun tillhörde en av Sveriges äldsta och förmögsta adelsfamiljer. Med sitt palats kunde han visa att han inte stod högsadeln efter i bildning, smak eller ekonomiska möjligheter.

Det var först 1699 som Tessin upphöjdes i fröberrligt stånd och 1714 blev han greve. Tessins karriär var inte begränsad till konstens område utan han gjorde också en lysande förvaltningskarriär och blev hovmarskalk 1701, tillförordnad överstenmarskalk 1705, kungligt råd 1712, 1714 kansler för Lunds universitet och slutligen överstenmarskalk 1717.

För evärdelig tid

Byggnadsarbetena vid Skottsbocken kom igång 1694, men framskred tämligen långsamt. Byggherren och hans familj kunde i alla fall flytta in i huset 1697 och vid pingsten fyra år senare kunde Tessin ta emot äktskotsningen och den kungliga familjen i sitt nya palats.

Den stora salen på bottenvåningen med Axel Chastrens relief "Apollon".

föra residenshus där sådana ej finnes, för att landshövdingarnas bostadsproblem skulle ordnas och länsstyrelserna få ändamålsenliga lokaler, men också för att medlemmarna av det kungliga huset skulle få ståndsmässiga boendeförhållanden under sina resor i landet. Det dröjde dock ganska länge innan residensfrågan var tillfredsställande löst och så sent som 1908 skriver landshövdingen i Blekinge län, greve Axel H:son Wachtmeister, till regeringen om dåvarande residenset i Karlskrona: «Missförhållandena i landshövdingebostaden äro däremot af den art, att de enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes förmenande icke lämpligen kunna afhjälpas genom reparation af den gamla byggnaden ...».

Tessinska palatset donerades 1773 av Gustav III till Stockholms stad som bostad åt överståthållaren. När Stock-

holms stad slogs samman med Stockholms län 1968 övertogs palatset av staten som landshövdingeresidens.

God byggnadskonst

Carl Hårleman (1700–53), den svenska rokokons främste företrädare, utarbetade på 1740-talet mönsterritningar för landshövdingeresidens. Standardritningen för ett landshövdingeresidens visar en byggnad som skulle kunna anpassas till olika typer av byggmiljöer. Den skulle kunna vara friliggande i en park eller ligga vid ena änden av ett torg. Lika gärna skulle den kunna inordnas i den befintliga bebyggelsen, som en del i en rad hus längs en gata. Byggnaden är därför mycket frontal. Det normala mansardtaket har ersatts med ett brutet sadeltak så att gavlarna ska kunna anpassas efter byggnadsomständigheterna. Det väsentliga med

denna ritning är att Hårleman här presenterar en idealbyggnad för den svenska staden. Detta var ett av den dåvarande centralmaktens sätt att sprida kunskap om god byggnadskonst.

Tanken på staten som förebild inom byggnadskonsten är i dag aktuellare än på länge. Det gäller såväl nybyggnad som förmågan att på rätt sätt förvalta, vårda och utveckla det nationella kulturarv av fastigheter vi ärvt från våra företrädare.

De tjugofyra residens som presenteras i boken spänner över en lång tidsrymd av svensk byggnadskonst från residenset i Linköping, som i sina äldsta delar går tillbaka till början av 1100-talet, till residenset i Karlskrona som uppfördes så sent som under 1900-talets första årtionde.

Boken är utgiven på Svensk Byggtjänsts förlag och säljs i bokhandeln.